

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Quæstio III. De Iudicio priuato & suspicione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

quod his actibus non reddatur alteri ius suum, adeoque in ijs deficiat ratio debiti.

Sed Respondetur, non esse quidem eos actus per se iustitiæ quasi perfectos & completos; quod solū allata ratio probat: sed tamen quoad affectū esse, si formaliter in ijs intendatur ratio æqualitatis ex debito iustitiæ commutativæ constituenda ab altero: quia eiusdem rationis ac virtutis est in se ipso velle & exercere hanc rationem æqualitatis, atque eandem velle in altero.

Idem ergo etiam de postulatione vindictæ dicendum, quotiescunque à parte læsæ petitur iusta

vindicta, præcise ob cōuenientem & debitā compensationem iniuriæ & læsi honoris. Tameñ Saloñ & Bañes loc. cit. asserant, eam vindictæ postulationem tunc solum esse actum iustitiæ commutativæ in exigente, quando iniuria læsi in aliorum etiam nocumentum vergens, remitti non potest, aut alias condigna satisfactio non præstari, quam per sententiam & punitionem Iudicis: quod moraliter quidem eatenus verum est, quia extra hos casus sincero affectu iustitiæ peti vix solet vindicta, vt etiam indicat Suarez loc. cit. n. 6. de quo supra de charitate q. 3. dub. 1.

Q V Æ S T I O III.

De Iudicio priuato, & suspicione.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 66. aa 6.

Agit quidem S. Thomas q. 60. de Iudicio in genere etiam prout ad Iudicem pertinet; sed quia de hac re peculiaris est locus tractandi cum eodem S. Thoma q. 67. ex instituto hoc loco solum agemus de iudicio priuato; præmissa cōmuni ratione & diuisione ipsius iudicij. Quæ de causa hæc quæstio absoluetur tribus dubitationibus. I. Quid, & quotuplex sit Iudicium; & quomodo sit actus iustitiæ. II. De suspicione seu iudicio priuato, præsertim temerario; an & quale sit peccatum. III. An & quæ ratione dubia sint in meliorem partem interpretanda.

D V B I V M I.

Quid, & quotuplex sit Iudicium; & quomodo sit actus iustitiæ

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 60. a. 1.

S Thomas de iudicio velut actu Iustitiæ acturus, & Respondet; iudiciū, quā dicitur seu decernitur iustum, præcipue à iudice, esse actum iustitiæ; nō quidem elicitiue, sic enim esse actū prudentiæ, sed dispositiue, ea ratione, qua iudicium rectū in materia castitatis, procedit ex castitate.

Cæterum vt plenius intelligatur, quid sit iudicium, & qua ratione sit actus iustitiæ, notandum est I. ex S. Thoma hic q. 60. a. 1. in corpore, & responsione ad 1. iudiciū proprie, & ex ipsa nominis impositione dici, definitionē seu determinationē iusti, videlicet quasi *dictionē iuris*, quod est obiectū iustitiæ; sicut *Iudex* dicitur quasi *ius dicens*.

Hinc vero amplicata nominis significatione, generatim deinde omnis recta determinatio, in rebus quibuscunque, seu practicis, seu speculatiuis, sortita est iudicij nomē. Cum vero vtraq; nominis acceptio (vt alias plures omittam, quibus nimirum iudicium etiam rem iudicatam, item legem iudicis, ac demum locum iudicij significat) iam sit vulgata, prima solum ad hunc locum pertinet, non secunda.

Notandum II. Iudicium priori illo modo acceptum, triplex distingui posse. Primū illud, quo quiuis etiam particularis homo, in materia iustitiæ, priuatim determinat, quid iustum sit, quidq;

adeo à se ex iustitia faciendum sit, cuius mentionem facit S. Thomas in corpore articuli, & ad 1.

Secundum, quo iudex idipsum publica auctoritate determinat, quod quasi per excellentiam & quandam antonomasiam iudicium dicitur, iuxta S. Thomam ibidem ad 4.

Tertium, quo priuatus etiam quisque, in particulari tantum materia iustitiæ, nempe vbi de estimatione proximo debita agitur, ius suum eidē reddit hoc ipso, quod ita de illo sentit & iudicat, quo modo sentire de illo ex iustitiæ præscripto debet; de quo sanctus Thomas in hoc quidem articulo explicare mentionem non facit, sed facit tamen in sequentibus; adeo vt indistincte ferre modo de hoc, modo de illo iudicio, non nunquam etiam generatim de omnibus agat, vt in sequentibus magis patebit.

Notandum III. Quodlibet eiusmodi iudicium à S. Thoma vocari & esse actum Iustitiæ; sed non eodem modo. Primum enim illud iudicium, per se & proprie non tam est actus iustitiæ effectiue, seu elicitus, seu imperatus, quam dispositiue, vt dictum, & declarat S. Thomas in corpore, & ad 1. & 2. quatenus videlicet imbutus iustitia, facile per intellectū quod iustum sit, videt & determinat; sicut in omni virtutis materia, peculiare quandā dispositionē, & aptitudinem ad bene iudicandum habet ille,

qui tali virtute prædicitur est: cum alioqui vitiosus ipsamet affectus prauitate impediatur, ne honestatem & debitum oppositæ virtutis, seu practice, seu speculatiuè facile cognoscat, iuxta illud Aristotelis 3. Eth. 1. *Qualis quisq; est, talis ei finis seu bonum videtur.*

Proprie autem & elicitiue actus ille iudicij pertinet ad prudentiã, seu synesin, quæ pars est quædam prudentiæ, vt docet S. Thomas ad 1. & 2. quod intellige, si vt supponimus, sit iudicij particulare & practicũ de iusto; secus si sit vniuersale, & quasi speculatiuum, vt recte docet Bannes hic; tunc enim ad scientiam Ethices, vel ad Iurisprudentiam pertinet.

Secundum vero illud iudicij, quatenus præcise vera quædam cognitio iusti ab altero debiti est, pertinet ad eandem Ethicam seu Iurisprudentiã: quem ipsum tamen actum nihilominus, vt actus quidã moralis est, quoad exercitium, etiã virtus prudentiæ regulare potest, iuxta S. Thomam. q. 47. a. 2.

Quatenus vero est practicũ quoddã iudicium, quo cum autoritate decernitur, quid propter bonũ comune faciendũ sit, sic spectat ad prudentiam gubernatiuã, iuxta ea, quæ de prudentia diximus d. 3. q. 1. du. 2. & docet Valentia q. 3. pu. 2.

Vt demum est actio quædam ex officio iudicis debita partibus, qua nimirum formaliter ipsemet index suum, quod partibus debet, ius reddit; est actus à iustitia per se imperatus, seu vt alij loquuntur, moraliter elicitus; siue spectetur, vt in mente adhuc hæret, siue vt in actum & locutionem externam transit; eo videlicet modo, quo quæuis alia per solutio debiti iuris, est actus quidã iustitiæ. Atq; ita etiam fere docent Salon, Bannes, Aragonius cit. quæst. 60. a. 1, Valentia q. 4. pun. 1.

Tertius demum iudicij actus, per quem intellectus de particulari facto alterius circumspicit, & solerter discurret, probamq; coniecturam facit, an & qualis sit; cum per se non sit practicus, non videtur proprie actus elicitus prudentiæ, etsi hoc Valentia, & nonnulli significant; sed videtur potius per quædam naturalem perfectionem intellectus (quæ solertia vel eustochia dicitur) quam à certa virtute seu habitu imediata ac physice elici, vt colligitur ex Aristotele 6. Eth. 9. nisi quod hæc ipsa solertia & eustochia inter partes integre prudentiæ conumeretur à S. Thoma quæstione 49. ar. 4. eo videlicet, quod plurimum ad ipsum prudentiæ actum, qui alioqui est de particulari agibili, potest deferuire, vt etiã memoria, docilitas, &c. & propterea etiam ad hunc finem à prudentia imperari. De qua re pluribus egimus disp. 3. q. 1. dub. 2.

Idem vero actus iudicij, quatenus per eum ipsemet iudicans alteri, in genere bonæ existimationis, reddit quod debet, est actus à iustitia per se imperatus, siue moraliter elicitus; eo modo, quo alia actiones externæ, quibus sufficuiq; ius in aliquo bonorum genere redditur. Quisq; enim ex iustitia debet alteri, non solũ vt illius famam exterius non lædat, sed etiã vt quamdiu contrarium sufficienter non constat, bonam de illo existima-

tionem habeat, saltem quoad specificationem actus, vt inferius dicetur.

Notandum IV. Etsi verum & circumspicuum iudicij de improbitate alterius, quoad veritatis laudem, cum simili iudicio de probitate alterius conueniat; illud tamen per se nulla ratione esse actũ iustitiæ imperatũ, quandoquidẽ cum alterius nullũ habeat, nec habere velit, vt à nobis pro improbo habeatur, non potest hic actus, per se loquendo, illi ex Iustitia debitus esse, vt recte notauit etiam Valentia hic q. 4. pu. 1. Secus est in Iudice, qui propter vindictam iustam exercendam, adeoq; boni publici causa, sæpe eiusmodi actum, etiam ex Iustitiæ debito, elicere debet; quod etiam in cæteris nonnunquã per accidens fieri poterit, vt si ad tuendos fidei nostræ commissos id sit necessarium. &c.

Et quia de iudicio primo & secundo modo accepto non est hic agendi locus, ideo omisissis illis, de iudicio solũ tertio modo accepto, an & qua ratione sitlicitũ, nobis agendũ est: & quia potissimum redditur illicitum per temeritatẽ quædam iudicandi, ideo sequitur, vt de iudicio temerario agatur.

DVBIVM II.

De suspitione, seu iudicio priuato, præsertim temerario; an, & quale sit peccatum.

S. Thomas 2. 2. q. 60. a. 3.

Verit S. Thomas cit. q. 60. a. 3. vtrum iudicium ex suspitione procedens sitlicitum. Et loquitur potissimum de iudicio priuato, quo ex leuibus indicijs malũ quoddã proximo tribuitur, siue per iudicij firmũ, siue per suspitionẽ stricte acceptam; & statuit hæc de re sex Conclusiones.

Conclusio I. Suspicio, vel iudicium, quo de proximi probitate ac honestate male sentimus, ex leuibus indicijs procedens, est illicitum. Probatur ex solutione 3. Quia hoc ipso, quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebite contemnit ipsum, ac proinde iniuriam ei facit.

Vbi optime notat Caietanus, quod in omni hac materia pro fundamento supponendum est; inter præcipua bona hominis, computari etiã bonã de ipso opinionẽ; quã quidem alteri quisq; debet, quamdiu per sufficientia indicia nõ eliditur. Ratio est; quia humana gloria, cui nullæ diuitiæ æquiparantur, præcipue in hominũ opinionẽ consistit. Cui consonat illud Prou. 22. v. 1. *Melius est nomen bonũ, quam diuitia multa.* Et Ecclesi 41. v. 15. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni.*

Hinc ergo fit, vt qui ex leuibus indicijs, adeoq; sine causa sufficiente, malam seu opinionẽ, seu iudicium de altero cõcipit, plane iniuriam ei faciat, temere videlicet eũ in corde despiciens, & simul derogans ei bonam existimationẽ, penes se quasi depositam, ad quam ille quoad specificationem, actus ius habet.

10 Accedit quod ipsa etiam scriptura satis manifeste talia iudicia, & quæ eo inclinant suspiciones, prohibet Matth. 7. v. 1. *Nolite iudicare, ut non iudicemini.* Quem locum S. Augustinus de verbis Domini serm. 28. & S. Thomas q. 60. a. 1. recte de temerario iudicio interpretantur. Idem ad Roman. 14. v. 3. *Qui non manducat, manducantem non iudicet.* Et v. 4. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?* 1. Cor. 4. v. 5. *Nolite ante tempus iudicare.*

11 **Conclusio II.** Suspiciendi facilitas ex tribus causis provenit. Prima est malitia suspicantis; nempe quia eidem vitio obnoxius est, quod de altero temere suspicatur; talē enim quisq; facile iudicat aliū, qualē seipsum esse nouit, iuxta illud Ecclesiastæ 10. v. 3. *In via stultus ambulans, cum ipse inspiens sit, omnes stultos æstimat.* Secunda causa est odium, seu mala affectio animi erga alterū; quia vnusquisq; facile credit, quod optat vel appetit, nec facile quisquā ferre potest laudes eius, quem oderit. Tertia est longa experientia, quæ de causa iuxta Aristotelem 2. Rhet. c. 13. *suspiciosi esse solent senes;* quia sepius experti sunt varios siue suos, siue aliorum defectus.

12 **Conclusio III.** Omnis hæc ex leuibus indicijis suspiciendi facilitas vitiosa est, magis tamen priores duæ, quam tertia. Primum patet; quia omnes carent sufficientē indicio. Secundum probatur; quia in duobus casibus prioribus, ad ipsam suspiciendi temeritatē accedit prauitas affectus; in tertio casu & hæc abest, & ipsa experientia, quatenus certitudinē auget, temeritatē suspiciōis diminuit.

Conclusio IV. Quanto magis suspicio, ex insufficientibus indicijis concepta, ad firmitatē assensus & iudicij accedit, tanto magis est vitiosa. Patet. Quia quanto vitium quodq; magis crescit & inualefcit, tanto deterius est. Est autem in genere prauæ existimationis de proximo, plus quiddā, firmiter, quam tenuiter male de proximo existimare.

13 **Conclusio V.** Triplex est gradus suspiciōis de malo proximi, quorū semper posterior priore deterior est. Probat̄ & declaratur. Aut enim homo suū de malitia alterius iudiciū non firmat, sed ex leuib⁹ coniecturis de bonitate alterius solummodo dubitare incipit; & hic est primus gradus, & peccatū leue ac veniale, ob imperfectionē actus, iuxta glossā (quæ desūpta est ex Augustino tract. 90. in Ioan.) in illud 1. ad Cor. 4. v. 5. *Nolite ante tempus iudicare.* asserente, hoc spectare ad tentationē humanam, sine qua ista vita non dicitur.

Aut homo ex leuibus indicijis, certo & absque hæsitacione iudicat, proximū cuidā malitiæ obnoxium; idq; rursum vel priuato tantū iudicio, vel publico & forensi. Si primū, est secundus gradus; ac in materia quidē graui mortale, iuxta prædictā Augustini glossā; quæ addit. *Si ergo suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamē, id est, definitiuas, firmasq; sententias continere debemus.*

Si vero eiusmodi iudiciū sit publicū forenseque, quo nimirum ipse etiam Iudex procedat ad aliquē condemnandum, est tertius gradus, & peccatum directe ad iniustitiam pertinens, utpote iam ipso externo opere completum; idque eo grauius, quo & proximum magis lædit, & à Iudice magis alienum esse debet.

Conclusio VI. In solutione 3. Iudiciū interius pertinet ad iniustitiam, quatenus se habet ad exterius iudicium, vel ut actus interior ad exteriorē; sicut concupiscentia ad fornicationē, & ira ad homicidium. Probat̄: quia iustitia & iniustitia completa & perfectæ, est circa exteriores operationes.

14 Circa hæc conclusiones S. Thomæ notanda sunt sequentia. I. S. Thomæ in hoc articulo, vt & alios Theologos, Iuristas, & Philosophos nonnunquam tria hæc vocabula, dubitationem, suspiciōem, & iudicium fere confundere, cum tamen alioquin pprie loquendo, diuersissima significata habeant; dubitatio enim est hæsitatio quædā animi, in neutrā contradictionis partē determinati, sed velut in medio hærentis, iuxta Aristotelē 3. Metaph. c. 5. suspicio proprie est opinio mali, cum formidine contrarij, ex leuibus indicijis orta, vt in hoc etiā a. 3. notauit S. Thomas. Iudiciū temerarium est certa ac firma sententia de aliquo malo, ex leuibus indicijis profecta.

15 **Notandum II.** Quando S. Thomas dicit, iudiciū internū habere se ad iudiciū externū, velut actum interiorē ad exteriorē, non ita intelligendū, quasi iudiciū interius, p omnia ita se habeat ad exterius, sicut voluntas occidendi ad homicidium, concupiscentia ad fornicationē; cum is qui interius iudicat, sæpe nullā plane voluntatē habeat exterius etiā iudicandi, sed poti⁹ contrariā; neq; ita etiam, quasi iudiciū temerariū, nullo externo actu proditū, in proprio genere ac materia bonæ existimationis proximo debeat, nullo modo contineat perfectā & consummatam iniuriā; cum sane per illud, absq; omni alio exteriori actu, per verā iniuriā debita proximo existimatio vere & actualiter detrahatur; sed quia cum ex sua natura disponat aliquo modo ad peccatū exterioris iudicij, vel detractionis, seu contemptus, idcirco quamdiu hac quasi perfectione exterioris actus, quæ esse propriam materiā iustitiæ dictum est supra, destituitur, ad actum externum reuocari, & per se non ita consummatus iustitiæ actus à S. Thoma censetur. Interim dicitur etiam potest, Iustitiā primo quidē ac potissimum versari in exterioribus, sed nō solum & adæquate, vt dictum q. 2. dub. 3.

17 **Notandū III.** Ex supradictis conclusionibus S. Thomæ colligi, ad hoc vt iudiciū temerarium sit peccatū mortale, ex eius quidem sententia tria requiri, videlicet materiæ grauitatem, indicioꝝ leuitatē, & iudicij certitudinem. Quibus positis

18 **Queritur primo;** Quenam materia in proposito grauis censetur. Respondetur cum Soto l. 3. de Iustit. q. 4. a. 3. Valentia hic q. 4. pu. 3. Salone, Bañe, Aragonio, hic q. 60. a. 3. & alijs, ex comūni, materiā graue in proposito, generatim loquendo, esse malū eiusmodi, cuius existimatione notabiliter, & cum iniuria lædatur, aut lædi possit fama proximi. Vnde sit, vt ea plane eodem modo sit accipienda, quo in peccato detractionis, de qua suo loco; neque nude æstimanda ex culpa seu quantitate culpæ secundum se, sed potius ex alijs circumstantijs, ex quibus accidit, alterius existimationē in tali materia grauius & iniuriōse lædi.

Qua ratione sit etiam, vt nonnunquam peccata

quadam

quædam etiam mortalia, in proposito, respectu certæ personæ, leuis materia censeatur; vt si quis temere iudicet, ab homine plane mundano, qui ex rebus eiusmodi potius laudè aucupetur, quam infamiam vereatur, aliquam fæminam inhoneste adamari, vel à glorioso quopiam thrasone, certamen aliquod temere & illicite susceptum &c. Cum enim isti videri tales non reculent, sane volentibus nulla fieri potest iniuria; nec vero aliunde etiã in suã vitæ rationibus tali existimatione patiuntur detrimentum, vt supponimus, & recte notant Valentia, Aragonius, & alij locis citat.

19 E conuerso fieri potest, vt peccatũ etiã veniale tantũ, in particulari casu, ob circumstantias personæ, sit grauis materia. Vt si de viro Religioso temere iudices, eum esse hominem mendacem, leuem &c. aut commississe aliquod peccatum veniale, ob quod ex peculiaribus Instituti regulis, indignus habetur superiori gradu.

Imo etiã materia eiusmodi grauis esse possunt, non tantum mala culpæ, sed etiam quædam mala pœnæ, vel naturæ; vt inhoneste loco natum esse, respectu eius, cuius interest talem non videri, vt quidem communiter interest omnium. Quæ omnia in particulari, prudenti iudicio definienda erunt, vt iidem etiam notauerunt.

20 Quæritur secundo; Quenam indicia censeantur leuia. Ad hoc Respondetur cum Soto, Valentia, & Aragonio loc. cit. esse illa, quib⁹ vir prudens & probus non moueatur ad talè de proximo existimationem concipiendã; nec vero in his regulam aliam certiorẽ assignari posse, præter prudentis viti iudicium.

Sed quia generalis eiusmodi doctrina, parum prodest, idcirco vt in specie magis aliquid definiamus, suppono cum eodẽ Aragonio hic cit. q. 60. a. 3. sensã animi de proximi defectu, quoad firmitatem & certitudinem, varia esse posse; & quidem, vt superius dictum, generatim loquendo triũ generũ, quæ sunt dubitatio, opinio, & iudicium firmum; quorum singula suam tursum la-
titudinem habent, vt consideranti patet.

Cumq; haud dubie, omnium prudentium iudicio, ad quemlibet assensum, mala indicia requirantur, quanto assens⁹ ipse firmit⁹ est; hinc plane fit, vt iuxta prudentem estimationem, etiam in proposita materia, non eadem ad singula illa animi sensã, absq; temeritate concipiendã, indiciorum & argumentorum firmitas requiratur: quiti poti⁹ fieri potest; vt ex quibusdam indicij, non nisi temere suspicio concipi possit, eum tamen ex iisdem concipi possit dubitatio; & rursum, vt non possit concipi iudicium; possit tamen opinio, aut suspicio, saltem absq; temeritate.

21 Quod vel in forensibus indicij apertissime liquet, in quo indicia quidè & argumenta quædã sufficiunt ad dubitationem, vel etiã suspensionem, adeoq; etiam ad inquisitionem, quæ tamen minime sufficiant ad condemnationis sententiam, proferendam. Hoc ergo supposito, in particulari magis rem, parum certe antehac ab authoribus explicatam, declarando, tres sequentes assertiones statuimus.

ASSERTIO I. Ad iudicium firmũ sine temeritate

22 concipiendũ, de p̄brosio alterius defectu, omnino requiruntur talia indicia, quæ moralè certitudinem pariant; seu quib⁹ moraliter semp̄ soleat esse connexũ malũ id, quod iudicamus; esto quodam casu quãsi metaphysico res aliter possit euenire. Sicut è conuerso leuia & insufficientia ad tale iudicium formandum sunt illa, quibus secundum mores hominum, non semper & ordinariè solet, esse adiunctum id, quod iudicamus. Ita in re sentiunt Valentia, Aragonius, Bannes, loc. cit. & alij.

Et hoc ipsum plane indicauit S. Thomas a. 3. in responsione ad 1. vbi declarans, qualis certitudo indiciorũ sufficiat & requiratur ad iudicandũ, dicit sufficere *conuenientẽ tali materia*, videlicet humanã & moralem, puta, inquit, cum aliquid per idoneos testes probatur; quod vel exempli causã subiecit S. Thomas, vel de forensi iudicio, in quo ad alienius damnationẽ publicã proceditur, locutus, significat simul, in quibuslibet etiam priuatis iudicijs, similem iudiciorum certitudinem requiri, et si fortasse non omnino æqualem; eo quod in iudicio priuato, non tantum proximo nocumentum inferitur, quantũ in publico, vt recte Aragonius.

23 Exempla adferunt ijdẽ, si quis videret iuuenẽ cum puella turpiter conuersantem in loco suspecto; aut vilem hominẽ nocturno tempore, scalis clanculũ ad motis, domũ alienã conscendere; Si quidẽ in vtroq; casu, alijq; similibus, non temere iudicaretur malũ: quamuis enim iudicia hæc talia nõ sint, vt ex ijs Iudex, pcedere possit ad condemnandũ, ad fraudes scilicet iudicũ cauendas &c. per se tamen certe, ac rem moraliter æstimando, non minorẽ fere certitudinẽ iudicij adferre videntur, quam testificatio per duos testes.

Ratio assertionis est. Tum quia omnis assensus certus & firmus, in re per se nõ nota, vt prudens sit, firmũ & certum argumentum requirit. Tum quia is, qui iudicat de proximo, sibi iudicis officium assumit: Ergo talis plane certitudo indiciorum illi opus est, & sufficit ad iudicandũ absque temeritate, qualis in Iudice &c. At in hoc requiritur, & sufficit moralis: Ergo. &c.

24 ASSERTIO II. Ad dubiã opinionẽ, siue suspitionem, sine temeritate concipiendã, talia minimũ indicia requiruntur, quib⁹ valde, p̄babile, omnibus spectatis fiat, id quod suspicamur; adeo vt contrariũ nulla positua ratione sit p̄babilẽ. Probatur Quia si indicia rem parum probabilẽ faciant, nemo absq; temeritate & iniustitia poterit vel leui quidẽ opinione debitam proximo existimationẽ derogare. Quod si quidem ex vna parte indicia valde, p̄babilia suppetant, sed & alteri parti interim ex alijs posituis & particularibus argumentis sua p̄babilitas non derogeretur, ne tunc quidẽ suppetet ratio, eor aliquis prudẽter deteriorẽ eũ tanto, pximi incommodo, partẽ sequatur, p̄sertim nullo suo comodo &c. vt magis inferius patebit.

26 ASSERTIO III. Quod si res ex p̄prijs argumentis prudẽter expensa, videatur dubia, tunc absq; temeritate poterit quidem initio formari hoc iudicium, rem ex proprijs principijs vtrinq; dubiam esse; attamen in hoc finaliter ita sistere, non licet, quin deposito dubio, ex communibus & extrinsecis quibusdam principijs practicis, seu

explicitè, seu implicitè rem in meliorem partem interpretari oporteat, iuxta dicenda dubio sequenti.

27 Primam partem supponere videntur omnes; & ratio est aperta. Quia quod prudens ratio in obiecto reperit, id absq; temeritate potest de obiecto iudicare. Vnde fit, vt etiã absq; temeritate, in tali casu, de re ex proprijs principijs expensã dubitare liceat; quia dubitare, vel dubium esse nihil est aliud, quam vtramq; partem contradictionis apprehendere, & post inuestigatam adductis rationibus conuenientiam inter extrema, tam huius, quam illius partis, in neutra eam inuenire, atque ideo etiam suspendere assensum, quantum est ex eiusmodi principijs dubitandi: atqui hoc totum sine temeritate, & iniuria alterius fieri potest, in proposita materia, ex proprijs duntaxat principijs expensã: Ergo. &c. Maior patet.

28 Minor probatur. Quia procul dubio licet, pro re nata, vtramq; partem contradictionis de proximi honestate apprehendere; cum in hac re, nulla fiat cuiquam iniuria; quin etiam de Deo v. g. an sit, vel non sit, sæpe ad veritatem explicandam, longe absurdiora apprehendantur & disputentur. Deinde quid ni absque temeritate, & iniustitia, possit vterius procedi, saltẽ ex causa rationabili, ad inuestigandã alterius partis veritatem. &c. Tandem cum fieri possit, vt re diligenter expensã, vtraque pars contradictionis vtrunque maneat dubia, certe absque culpa erimus, si ex proprijs quasi principijs rem æstimantes, vel in actu exercito hæreamus in medio, vel in actu quoque signato, rem ita vt est, speculatiue dubiam pronunciemus, tantisper dum ex communibus & intrinsecis etiam principijs rem quasi practice æstimantes, vterius procedamus.

29 Vnde probatur secunda assertionis pars. Quia ex communibus principijs practiccis, dubia sunt in meliorem partem interpretanda, vt dicitur dubio sequenti. Item ex regulis iuris; quamdiu aliquis non probatur nocens, censendus est innocens: & cum partium iura sunt obscura, fauendum est potius Reo, quam Actori. Item in dubio melior est conditio possidentis: atqui in proposito proximus noster est in possessione suã famã, & est instar Rei, nec satis est probatus nocens, quin potius res dubia est: Ergo non est ex possessione bonã famã & existimationis deijciendus, retenta pristina dubitatione, sed potius recte de illo sentiendum.

Et confirmatur eadem pars. Nam & in forensi iudicio, licet initio quidem Iudici, ex indicijs etiam non admodum certis, dubitare de rei innocentia; postea tamen quando is non sufficienter probatur nocens, debet Iudex illum absolueri vt innocentem: Ergo etiam is, qui priuatim Iudicis sibi officium assumit, &c.

30 Quaritur tertio; Quam certum & firmum iudicium esse debeat, vt in materia graui sufficiat ad peccatum mortale; an sufficiat quouis licet dubia persuasio. De hac reduplex est sententia. Quidam enim recentiores absolute dicunt, omnem temerarium assensum intellectus, licet

cum formidine iunctum, adeoque etiam temerariam suspensionem in re graui, nisi excuset in deliberatio, esse peccatum mortale. Ita Saloni, Aragonius, Bannes, citat. articulo 3. qui etiam Sanctum Thomam interpretantur, superius in primo gradu suspensionis posuisse tantum dubitationem, vel suspensionem in deliberatam; in secundo vero omnem determinatum assensum, adeoque etiam suspensionem deliberatam.

Caietanus vero hic a. 3. & in summa verbo *iudicium*, constanter docet, ad hoc vt iudicium temerarium sit peccatum mortale, requiri plane firmum assensum, & vacuum formidine, non solum actuali, sed etiam ea, quæ sit in potentia propinqua, quæ virtualis dici potest; & tunc habetur, quando re ipsa quidem nunc nulla actualis formido concipitur, attamen adeo languido & infirmo assensu opinioni conceptæ adheretur, vt si quis seipsum reflexo conceptu interrogaret, an rem sic se habere pro certo iudiceret, plane responderet, se quidem sic affirmare, attamen certum non esse; forte enim rem aliter se habere.

ASSERTIO I. Regulariter loquendo, & extra materiam grauissimorum quorundam criminũ, iudicium temerarium peccati mortale non est, nisi plane firmum, & ex parte iudicantis certum sit: ac proinde etiam suspensio, in materia licet graui, per se & regulariter loquendo peccatum mortale non est. Ita non solum Caietanus loc. cit. sed etiam Syluester verbo *iudicium* quæst. 4. Sotus lib. 3. de Iustitia quæstione 4. articulo 3. Nauarrus in commentar. super rubricam de Iudicijs numero 48. 49. & 50. Valentia hic quæst. 4. pun. 3.

Et idem plane sentit S. Thomas, loc. cit. quem suspensionem quidem in primo, non in secundo gradu collocasse, ex eo colligitur: Quia secundum gradum vocat; si quis pro certo malitiam alterius æstimeret; eoque cum Glossa spectare docet iudicia, id est, definitiuas firmasque sententias: Suspensio autem non est definitiuã & firma sententia, nec per eam aliquis malitiam alterius pro certo æstimat.

Et falsum est, quod contraria sententia innuit, certitudinem, qualem Caietanus requirit, in eiusmodi rebus moralibus, quæ ab incertis indicijs pendent, raro aut nunquam habere locum. Etsi enim vera & perfecta certitudo, tam ex parte subiecti, quam obiecti, in his rebus dari non possit; potest tamen, & solet dari certitudo ex parte subiecti, nõ quia excludatur omnis potentia formidandi, etiam remota, stante indiciorum eiusmodi apprehensione; sed quia certe abesse potest & actualis formido, & virtualis, modo explicato, vt quotidiana experientia est manifestum.

Accedit quod S. Thomas ibidem expresse, cum Glossa, suspensiones in primum gradum rejicit, illis verbis: Si ergo suspensiones vitare non possumus &c. Constat ergo, S. Thomam sub nomine dubitationis, in primo gradu, etiam suspensionem, tanquam valde affinem, & in moralibus nõ admodum differentem intellexisse.

Probatur autem assertio, tum ex citatis verbis, & Glossa Augustini; cuius auctoritatem in hac re

grauissi-

grauissimam esse, nemo iure dubitet: tum etiam ratione, quam ita formo. Suspicio, in genere existimationis, aliquid adeo imperfectum est, vt nec omnino auferat, nec adeo notabiliter lædat debitam proximo existimationem. Ergo per se ac ex suo genere, vel saltem ordinarie nõ est peccatum mortale. Consequentia patet.

34 Antecedens probatur. Quia bona existimatio de proximo, prout in bonis humanis, præcipui alicuius momenti rationem habere censetur, nõ cõsistit præcisè in vno quodam singulari actu iudicij recti, sed dicit potius firmam & habitualement animi quandam dispositionem; secundum quam homo, vbi opus & occasio est, semper est aptus & paratus ad recte de proximo sentiendum: quod patet, tum ex receptissimo modo loquendi, cum dicimus, hunc hominem magnam apud omnes existimationem habere, etiam quando forte de illo nemo cogitat. Tum quia vnicus actus rectæ existimationis, per se certe tanti esse non potest, vt tam præstans bonum hominis censeatur, nisi quatenus per eam ipsam homo in habituali eiusmodi dispositione recti iudicij constituitur. Vnde fit, vt sinistra de proximo existimatio nõ censeri possit adeo notabile malum hominis, nisi cū ea, quantum est de se, aut rectam illam hominis existimationem etiam habitualement penitus tollit; aut certe notabiliter lædit; hominem videlicet ipsum in contraria aliqua existimatione seu dispositione permanenter constituendo: Atqui suspicio per se neutrum horum facit: Ergo &c.

35 Minor probatur. Quia cum suspicio sit opinio infirma, & formidini iuncta, adeoque facile mutabilis, non constituit hominem permanenter in aliqua dispositione contraria rectæ existimationi habituali; nec etiam, quantum in se est, facit, vt de altero recta existimatio difficulter admodum, vbi opus est, concipiatur; cum plane homo sit eius ingenij, vt suas opiniones incertas facile mutet, nec in praxi, vbi res alicuius momenti agitur, eis se facile accommodet. Et si plane facit, vt in aliquo particulari actu & tempore, minus recta de proximo opinatio concipiatur; quod tanti momenti malum esse non videtur. Alia ratio est iudicij firmi, vt per se patet.

36 Dices. Quid si homo, qui suspicatur, sibi proponat perpetuo etiam in tali suspicione persistere. Respondetur, hoc esse per accidens; imo potius si voluntas sit efficax, non amplius erit suspicio, sed iudicium; faciet enim existimationem firmam & stabilem, qualis proponitur: si efficax non sit, tunc peccatum mortale esse poterit, ex parte ipsius voluntatis prauæ, non suspensionis per se spectatæ.

37 ASSERTIO II. Per accidens, ratione euentus, & prauæ affectionis, modo explicato, & forte etiam ex propria materia, vitij nimirum alicuius grauissimi, & maxime infamis, potest aliquando suspicio etiam esse peccatum mortale. Prima pars extra controuersiam, & plane certa est. Probatur tum ex dictis; tum quia fieri potest, vt in aliquo etiam particulari casu, v.g. in beneficiorum & dignitatis distributione, plurimum

referat, vt quis nullam eiusmodi existimationem sinistram, quantumuis infirmam habeat. &c.

38 Posterior pars asseritur non solum ab autoribus primæ sententiæ; sed etiam à Soto, Valentia, locis cit. & citatur etiam Victoria. Probatur. Quia suspensionis temerariæ culpa habet latitudinem, & crescit non solum ex ipsa temeritate suspicandi, quam per se nunquam putarem ad mortale sufficere; sed vel maxime etiam ex grauitate, & deformitate materiæ, ac dignitate personæ; adeo vt quanto materia & persona est grauior, tanto maior iniuria fiat proximo tali suspensione: Ergo credibile est, in aliquo raro & extraordinario casu, posse aliquando ratione personæ, aut materiæ, eo excrescere, vt sit peccatum mortale. Et confirmatur. Quia si quis de alio temere suspicetur, cum cum matre incestum commisisse, talis certe videtur ei grauissimam iniuriam inferre, vt pote quam quilibet etiam notabilis pecuniæ iactura redimeret.

39 ASSERTIO III. Nihilominus multo probabilius videtur, secluso odio, formali contemptu, aliove prauo affectu, & euentu, non esse peccatum mortale, quoduis eiusmodi, quamuis infame peccatum, temere de proximo suspicari. Ita vniuersim Caietanus, & sine distinctione etiam loquitur Sanctus Thomas. Probatur. Tum quia non admodum grauis videtur momentanea illa actualis existimationis iactura, & nutans illa mali opinio, paulo post meliori existimatione compensanda. Tum quia talis, vt supponimus, nullo prauo affectu concipit talem opinionem, sed potius quasi bona fide, quadam inaduertentia ratus, indicia ad hoc suspicandum esse sufficientia: Ergo cum aliunde nullum damnum sequatur, videri merito potest à mortali excusandus.

40 Neq; dicas; hinc tantum effici, quod suspicio ob indeliberationem à peccato excusetur; quod nemo negat: Nam duplex esse potest in suspensione, & iudicio temerario, indeliberatio, seu inaduertentia; vna velut extrinseca, & per accidens vtriq; consistens in hoc, quod homo non satis aduertat, an & quid de proximo cogitet; quam excusare à mortali omnes fatentur; sed de hac nõ loquimur. Altera est quasi intrinseca tam suspensioni, quam temerario iudicio, in hoc consistens, quod homo non aduertit, se ex leuibus & insufficientibus indicijs malā existimationem concipere.

Cum enim omne iudicium, seu cognitio discursiua, ex præsupposita sibiq; proportionata cognitione fiat; necesse est, vt qui formaliter iudicat, seu colligit quippiam ex aliquo indicio, plane existimet, indicium illud ad subsequens iudicium esse sufficiens; si enim cogitet esse incertum, tum nec certum quidem ex eo formare poterit iudicium, quantumuis velit: & sic etiā secundum proportionem se res habet in suspensione: itaque, vt nec suspicio, nec iudicium temerarium, quatenus temerarium est, possit directe esse voluntarium; cum eo quidem durante, nunquam in intellectu esse possit formalis & explicita cognitio ipsius temeritatis. Et de hac inaduertentia est quæstio, an ipsa suspensionis

peccatum

peccatum, etiam aliunde non parum imperfectum, seclusa alia malitia, semper & per se à mortali excuset; quod nos probabile asserimus.

41 Nec obstat, quod pro qualitate materiae & personae, suspitionis prauitas crescat. &c. Nam & in alijs motibus prauis, non plane & perfecte deliberatis, crescit malitia ex grauitate materiae; & nec tamen vnquam ad mortalem vsque culpam excrescit.

42 Nec etiam admodum vrget, quod eiusmodi suspiciones valde ab omnibus ægre feruntur; quamdiu enim latent, sicut non admodum nocent, ita nec admodum ægre ferri solent; certe per se non debent: si prodantur vero, alia ratio est. Tum enim merito ægre feruntur, non quia per se, quamdiu mente conclusa manent, grauem proximi iniuriam contineant; sed tum, ne si forte non admodum ægre sustineantur, hoc ipso firmetur suspicio, & in iudicium vertatur. Tum etiam, quia si quis eiusmodi suspitionem suspecto prodatur, iam hoc ipso regulariter loquendo, insignè ei contemptum, & grauissimam contumeliam inferre videtur; quam proinde esse peccatum mortale nemo dubitet.

43 Nec vero etiam hæc sententia potest quenquam iuuare, vt deliberate velit suspiciones eiusmodi temerarias concipere; non solum quod directa voluntate, nemo habere potest suspitionem temerariam quæ talem, vt superius dictum; nec indeo solum, quod nostra hæc sententia non admodum est certa; sed etiam quia nos loquimur in casu bonæ fidei, & seclusa omni prauitate affectus, quæ circumstantia in homine eiusmodi præsumptuoso cessant. Scrupulosos ergo, & bonæ alioquin fidei, ac conscientia homines iuuat nostra sententia, non facile putent, se per suspiciones mortaliter peccasse; consulto temerarijs nihil fauemus.

44 **ASSERTIO IV.** Suspicio ex suo genere non est peccatum mortale. Ita contra Bannem, & Arragoniũ docent auctores in prima assertione citati; & fauet, vt dixi, S. Thomas. Ratio est; quia probabilius est, suspitionem per se spectatam, quãdiu nullã alia accidentaria malitia, affectus, vel effectus prauis grauatur, peccatum mortale non esse, vt dictum est. Id autem vocari solet peccatum veniale, non mortale, ex suo genere, quod nisi malitia alterius rationis aggrauetur, mortale peccatum non est.

Accedit, quod suspicio, etiam si in aliqua rara materia esset peccatum mortale, vt dictum assert. 2. nihilominus tamen per se, in genere moris est aliquid adeo imperfectum, vt saltem regulariter loquendo, non possit, intra limites propriae materiae, vsq; ad mortale peccatum aggruari: quia ergo facienda est denominatio à potiori, & ab eo quod regulariter accidit, videntur non male loqui, qui eam ex suo genere, dicunt peccatum veniale. Vnde pronunciatum illud, vitium, quod intra limites suæ materiae, absque hoc, quod trahatur ad speciem alterius vitij, aliquando mortale peccatum est, ex suo genere esse mortale, intelligi commode potest, si per se loquendo, atq; intra limites cuiuscunque grauis materiae suæ sit

mortale; secus si eiusmodi non sit; sed per se quiddam adeo imperfectum, vt nisi ex particulari, eaque valde extraordinaria materia quantitate aggrauetur, mortale non sit.

45 Sed reuera hoc argumentum, solum probat, suspitionem à toto genere nõ esse peccatum mortale; non autem, non esse peccatum mortale ex suo genere, si in sua specie crescere possit vsq; ad mortale; vt suo loco de peccatis dictum: esto nõ eadem materia sit grauis censenda respectu suspitionis, quæ respectu pleni iudicij grauis, & ad mortale sufficiens esset. Quanquam de hoc tandem non potest esse quæstio, nisi nominis.

46 **ASSERTIO V.** Quod hæcenus de suspitione dictum, etiam de dubitatione, seruata proportionem intelligendum. Omnes enim in hac re parum suspitioni faciunt dubitationem, etiam insensu secunde assertionis; (nam de alijs nulla est difficultas;) in qua idem auctores, qui dicunt suspitionem in aliqua grauissima materia esse peccatum mortale, idipsum etiam dicunt de dubitatione temeraria, seruata proportionem. De qua tamen multo certius est, eam per se non esse peccatum mortale, vt in tertia & quarta assertionem dictum. Ratio colligitur ex dictis.

47 Quaritur quarto, Vtrum iudicare, vel suspicari, ex sufficientibus indijs, de improbitate alterius, simpliciter & absolute sit licitum. Gregorius de Valentia & Aragonius locis citatis tanquam certũ supponunt, id nullum esse peccatũ. Fundamentum præcipuum desumunt ex illo Ioann. 7. v. 24. *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.*

S. Thomas videtur rem omnem tacitus præterijisse, aut potius contrarium indicasse art. 1. dum vniuersim ad iudiciũ licitũ requirit auctoritatẽ iudicantis. Pro qua sententia adduci possunt illa scripturæ loca. Math. 7. v. 1. *Nolite iudicare, vt non iudicemini.* Rom. 14. v. 4. *Tu quis es, qui iudicas abdomen seruum?* Et infra v. 13. *Non ergo amplius inuice iudicemus.* Item 1. ad Corin. 4. v. 5. *Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoad usq; veniat Dominus.*

48 Accedit ratio. Nam omne iudicium licitum, est actus iustitiæ; ex S. Thoma art. 1. Tale autem priuatum iudicium non est actus iustitiæ; quia per illud non redditur alteri suum ius; cum ipse quidem ad malam, quantumuis veram & circumspectam de se existimationem, nec habeat, nec habere velit ius vllum, vt etiam art. 1. dictum. Item iudicare de altero videtur esse superioris, quia alter hoc ipso nostro iudicio subijcitur: sicut etiam spoliare alterum inuitum re sua, ad quam alioquin ius habebat, videtur tantum esse superioris; sed iudicans spoliare alterum etiam inuitum recta existimatione, ad quam alioquin ius habebat. Ergo, &c. Neque valde vrget illud Ioann. 7. v. 24. *Iustum iudicium iudicate,* nam vt ex subiecta materia constat, sermo est de iudicio approbationis & absolutionis, non damnationis.

49 In hac re dicendum, iudicium eiusmodi priuatum, quantumuis alioquin temeritate iniustitiæque vacans, absque honesto fine, seu causa vilitatis, vel necessitatis alicuius, esse peccatum saltem veniale; mortale vero ex hac parte nunquam; nisi

nisi per accidens mortali odio, aut simul malo affectu iudicantis vitietur.

Secundā pronuntiati partē supponunt omnes; & ratio est, quia tali iudicio nulla sit proximo iniuria; quandoquidem ille ius ad existimationem bonam iam ipso facto perdidit. Nec vero ad hoc, ut alicui res adimatur, ad quam ipse iam ante ius omne perdidit, opus est auctoritate Superioris, secus esset, si per me primum hoc iure spoliandus foret. Nec vero talis etiam proprie, & moraliter loquendo, proximum suo iudicio subijcit, cum nullam plane auctoritatem seu vim coactiuam in alterum exerceat. Secus est, si loquamur de quadam subiectione Grammatica, vel Logica.

50 Prima pars probatur, tum prima ratione superioris adducta: Tum quia alioqui iudicium tale, erit actus plane inutilis, sicut verbum otiosum.

Et certe cum iudicium hoc, ut omni temeritate vacet, adeo cautam & diligentem omnium circumstantiarum considerationem exigat, & multis ex causis errori obnoxium sit, idcirco qui ab omni culpa, aut certe à scrupulis vult esse liber, nihil agere potest consultius, quam ut abstineat ab omni eiusmodi iudicio & suspitione, nisi vel Superior sit, aut aliud præsens negotium postulet, adeoque ut fidem quoque omnē abroget vanis, & quæ, nullo certo auctore, in proximi infamiam sparguntur, rumulculis, iuxta planum sensum S. Pauli, ad Roman. 14. vers. 4. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?* Et 1. Cor. 10. v. 12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* Quo spectat etiā illud Augustini epist. 54. ad Macedonium: *Omnes, aut pene omnes homines amamus nostras suspiciones, vel vocare, vel existimare cogitationes, quando credibilibus rerū signis mouemur: cum credibilia nonnulla sint falsa, sicut incredibilia nonnulla sunt vera.*

D V B I V M III.

An & qua ratione dubia sint in meliōrē partē interpretanda.

S. Thomas 2. 2. q. 60. a. 4.

51 DE hac re Sanctus Thomas loc. cit. sequentes Conclusiones statuit. I. In iudicio personarum, quando nimirum agitur de probitate, seu honestate alterius, dubia in meliorem partem interpretanda sunt, proximū videlicet bonū æstimando, nisi ex manifestis indicijs probetur mal⁹. Probatur tum ex S. Augustino, cuius est hoc pronuntiatum lib. 2. de sermone Domini in monte cap. 28. idque refertur etiam de Regulis Iuris cap. *Esote*, & in Glossa super illud ad Rom. 14. v. 3. *Qui non manducat, manducantem non iudicet.* Tum ratione. Quia absque iusta & cogente causa, nemo contemnendus, nec vllum proximo nocumentum inferendum est.

52 Conclusio II. In iudicio rerum, vbi videlicet præcise rerum ipsarum veritas, absque alterius præiudicio, inquiritur, si dubium existat, vnusquisque debet eniti, ut ipsam veritatem, sicut se habet à parte rei, attingat. Probatur, Quia ex

vna quidem parte, quicquid de re ipsa sentias, nec obes rei, nec prodes: ex altera vero parte, concipiendo falsum iudicium, tibi ipsi nocet. Ergo omnibus spectatis curandum, ut ipsam veritatem attingas, siue interim bene de re sentiendum sit, siue male.

53 Conclusio III. in responsione ad 1. Melius est frequenter decipi in concipienda bona opinione de malo homine; quam vel semel decipi in concipienda mala de bono. Secus se res habet, quando de re ipsa secundum se iudicatur; non enim melius est, probando seu magnificando rem, sæpius decipi, quam improbando seu despiciendo semel decipi. Probatur prima pars ex solutione 2. Quia si primum facio, nec proximo quicquā noceo, ut patet, nec mihi ipsi, quia falsum iudicium speculatiuum in rebus contingentibus, si moribus bonis nil noceat, moraliter rem æstimando, vix est malum aliquod; cum intellectus perfectio non consistat in hoc, ut veritatem singularium contingentium cognoscat, nisi quatenus opus est ad rectam operationem: imo vtrique profum, & proximo videlicet, bene de illo sentiendo; & mihi, morali quadam bonitate (quæ simpliciter bonitas est) actum, & animum meum informando.

54 Si autem facio secundū, & proximo damnum ac iniuriam infero, ut patet; & me ipsum lædo, imbuendo nimirum errore & falsitate, non solum intellectum speculatiuum, quod per se quasi pro nihilo haberi posset; sed etiam practicum; quod multo grauius est. Quia sicut intellectus practici in dirigendo versantis verum (quod iuxta Aristotelem 6. Eth. 2. & S. Thomam ibidem lect. 2. & in 1. 2. questione 57. explicatur per conformitatem cum appetitu recto) multo melius est, quam verum, intellectus speculatiui, ex conformitate cum rebus ipsis desumi solitum; cum hoc sit tantum bonum secundum quid; illud autem bonum morale & simpliciter: ita etiam falsum illius deterius est, quam huius.

55 Altera pars probatur; quia cum de rei ipsius iudicio agatur, tota bonitas cognitionis in eo consistit, ut intellectus rem ipsam, sicut est, attingat; & contra, omnis malitia in eo consistit, quod iudicium nostrum ab ipsa re cognita dissidet, ut ex præcedente conclusione patet: Ergo à toto genere, simpliciter & absolute loquendo, maius malum est, sæpius, quam rarius in tali iudicio decipi, quomodocumque, interim de re ipsa iudicetur.

56 Vbi ex Caietano, & alijs obseruandum, iudicium rei, in proposito, vocari non illud tantum, quod est de obiecto mere speculatiuo, sed etiam quod est de actione hominis secundum se, absque respectu & præiudicio operantis. Ut si audiens aliquem dicere maledictum, cogitem, id secundum se esse peccatum mortale; non iudicando interim, hunc ipsū mortaliter peccasse; hoc enim esset iudicare de interna operantis dispositione. Itē videns cadaver hominis, si præcise iudicē, latrocinium esse factū, non iudico de persona, sed dere: at si de aliqua persona particulari cogitem, eam hoc latrocinium commississe, erit

iudicium

iudicium de persona; quod nimirum, vt ex dictis colligitur, semper est aut de interna dispositione seu conditione alterius, aut de applicatione personæ ad hanc actionem, vt recte notauit Caietanus loc. cit.

57 Conclusio IV. Etsi quidem dubia de proximi bonitate, in deteriore partem, per aliquam Iudicij definitionem, interpretari nunquam liceat, vt dictum est: quando tamen de remedio seu cautela propria, aut aliena agitur, expedit, imo etiam sæpe necesse est, dubia in partem deteriorem accipere, secundum quandam hypothesin, & suppositionem.

Declaratur conclusio. Si v.g. videam hominẽ vilem circa ædes meas oberrantem, non possum quidem definiendo iudicare, eum furem esse; sed possum tamen eam cautelam in rebus meis custodiendis adhibere, quam adhiberem, si fur esset, cogitando nimirum, hic homo potest esse fur, & si fur esset, res male custoditas auferret; claudã ergo, & custodiam, seu reuera fur sit, seu non sit. Item in syluis obuam habens hominem, a spectu horridiorem, ita statuere & ratiocinari possum: hic potest esse latro, & si esset, me inuaderet, &c. Ergo me accingam ad resistendum. Eadẽ est ratio, cũ agitur de remedio & cautela proximis nostris, præsertim subditis, adhibenda.

58 Ratio est; quia in dubio possum, & sæpe etiam debeo, mihi, alijsque quam securissimẽ provide-re, quatenus sine iniuria & offensione aliorum fieri potest; atqui hoc non aliter fit, quam si in remedio adhibendo supponatur, modo explicato, id quod deterius est, citra cuiusquam iniuriã & offensionem: Ergo, &c. Antecedens patet. Quia remedium, quod est efficax contra maius malum est etiam efficax contra minus malum, sed non contra. Vnde fit, vt in dubio, Prælati non debeant quidem in ordine ad pœnam, deteriorem partem supponere, adeoque subditos malitiæ arguere, vel etiam punire, aut alioquin malam de eis existimationem concipere, at tamen certe cautelas, custodias, remediaque alia adhibere, ac si mali essent; semper tamen interim cauendo, ne vlla eiusmodi re earum fama & existimatio bona lædatur, vt recte post Caietanum Salon, Aragonius, Bannes, a. 4. ex communi.

59 Atque istæ Conclusiones S. Thomæ, omnes, & singulæ veræ, certæ, communiter ab omnibus, tã Theologis, quam Iuristis receptæ, & insigni sapientia plenæ sunt. Illud tantum circa primam conclusionem dubium est, vtrum dubia de persona proximi oporteat in meliorem partem interpretari, non solum negatiue, non accipiendo videlicet in deteriorem; sed etiam positiue, assentiendo meliori parti. Asserit vniuersim Sotus lib. 3. de Iustitia q. 4. a. 4. nisi in casu, quo indicia vsque adeo vrgerent in sinistram partem, vt satis esset vtriusque assensum cohibere.

Negare vniuersim videtur Caietanus, & cum eo Aragonius, a. 4. saltem loquendo per se, & extra periculum prauis iudicij.

Valentia q. 4. pun. 4. & Bannes art. 4. mediam ingrediuntur viam; nimirum dubia, quæ non aiantur rationabili causa, esse plane interpre-

tanda positiue in meliorem partem: dubia vero, quæ rationabilem causam habent, non item nisi suppositione, & quoad specificationem actus.

Salon a. 4. distinguens inter notum & ignotum, ait, de illo quidem omnino pristinum iudicium bonum etiam positiue retinendum; adeoque nouum quoque actum boni iudicij eliciendum, si opus sit: atqui de ignoto satis esse, in dubio, plane neutraliter se habere, tam respectu facti, quam personæ.

In hac re supponenda sunt duo, quæ certa & extra controuersiam sunt. I. Dubia eiusmodi, tam ex sufficientibus indicijs, quam temere concepta, esse interpretanda in meliorem partem, saltem negatiue. II. Imo etiam positiue, ex suppositione, posito scilicet, quod aliqui alteri parti positiuo assensu velit adherere; quod imprimis etiam probat ratio S. Thomæ.

60 His positis, est ASSERTIO I. Dubia quæcumque de proximi honestate seu probitate, ita sunt in meliorem partem interpretanda, vt plane retineatur illa existimatio pristina, quam ante eiusmodi dubij casum de proximo habebamus, seu habere debebamus, siue proximus sit notus seu ignotus, & siue dubium illud initio ex sufficientibus indicijs conceptum sit, siue non sit. Hanc plane supponit non solum Salon, sed etiam S. Thomas hic a. 4. qui vniuersim loquens de dubio, vetat, ne propter illud nostrum de proximo existimatio pristina lædatur, vel diminuat: imo id ipsum plane etiam supponit Caietanus & Aragonius loc. cit. qui expressè docent, hoc scilicet esse in partem meliorem dubia interpretari negatiue, non deponere bonam opinionem pristinam de proximo, sed in eadem persistendo, habere eum pro viro bono: quod Sotus, & alij parum aduertisse videntur; neque sane hoc aperte quisquam negat.

61 Probatur apertissima ratione S. Thomæ. Quia sine vrgerenti, siue iusta causa, non est proximus re sua spoliandus, aut in ea quoquo modo lædendus; sed exortum dubium non est iusta causa, cur nostra de proximo existimatio pristina lædatur: Ergo in ea, non obstant dubio, perseverandum. Maior constat. Minor probatur ex varijs pronunciatis Sapientum, & regulis Iuris præc. art. citatis: nimirum reg. 65. in 6. In dubio, seu pari casu, melior est conditio possidentis. Itẽ extra reg. 2. inter cõ. Dubia sunt in meliorem partem interpretanda. Item reg. 1. in 6. Cum partium iura sunt obscura, fauendum est potius reo, quam Aetori: Item ff. de reg. Iur. reg. 125. Fauorabiliores rei potius, quam actores habentur. Et ibid. reg. 192. In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustus est, quam tutius. Ergo dubium non potest esse iusta causa, cur proximi existimatio pristina lædatur.

62 ASSERTIO II. In nullo dubio, de proximi honestate seu probitate, licet penitus in medio hære & subsistere; quin potius non tantum de noto mihi, sed etiam de ignoto, teneor, non obstante quocumque dubio, saltem habituali quadam animi dispositione, recte sentire; habendo videlicet eum pro viro bono & inculpato, quamdiu manifestis indicijs malus non probatur. Ita recte

Sotus, & supponit S. Thomas, loc. cit. cum vniuersim ait; *Vbi non apparent manifesta indicia de malo alicuius, debemus eum vt bonum habere.* Ita etiam in re sentiunt Caietanus, & Aragonius, vt superius dixi.

Ratio est; quia non obstante dubio, retinenda est, ea de proximo existimatio, quam prius habebam, aut habere debebam; sed de quolibet eiusmodi homine etiam ignoro, habere debere prius saltem habitualiter, bonam existimationem: Ergo etiam talis habenda erit postea. Maior patet ex præcedenti assertione. Minor probatur tum ex illo axioma iuris: *Bonus præsumi debet, qui non probatur malus.* Tum ratione. Quia si, vbi indicia sunt dubia in vtramque partem, tam malam scilicet, quam bonam, teneor bene de proximo sentire, multo magis etiam teneor, quando nulla positua in vtramque partem sunt indicia. Quia & tunc minus inclinor ad hominem malum iudicandum; & facile est bonum præsumere eum, quem nulla penitus ratio malum arguit.

Nec obstat, quod hominibus ignotis, se pro talibus aut talibus venditantibus, vt liberalem elemosynam aut commendationem impetrent, credi non solet absque testimonio, aut literis commendatiui. Aliud est enim præclaram de aliquo, & solito maiorem existimationem habere, aliud habere pro homine honesto & probato; illam nemo habere tenetur absque sufficientibus indicijs & argumentis; hanc cuius, qui malus non probatur debemus.

Dices. Aut creditur talia de se prædicanti, aut non creditur. Si creditur, sine causa testimonia exiguntur: si non creditur, ergo hoc ipso habere mendax, adeoque debita ei existimatio denegatur. Respondeo, in tali casu, merito suspendi vtrinque assensum quoad fidem peculiaris illius narrationis, donec testata fiat; & nihilominus in communi retineri debitam de proximo existimationem; vt quicquid sit de illa narratione, priuatim habeatur vit bonus & honestus. Dices, ergo tenemur illum promouere, &c. Respondeo; ad peculiarem promotionem ideo non tenemur, sed communem charitatem. Nam quoad specialem fauorem, ob cautelam & vitandas consuetas fraudes, recte, quasi ex tacita suppositione supponitur pars deterior; donec probetur contrarium, vt generatim dictum dub. 3. Dici etiam potest, credi quidem priuatim tali narrationi; sed non in ordine ad extraordinariam promotionem: sic enim ob cautelam recte supponitur pars deterior, vt dictum.

ASSERTIO III. Per se loquendo, non est opus, eiusmodi dubia, seu ex grauibz indicijs, seu ex leuibz orta, idq; siue de homine noto, siue ignoto, explicito & formali actu, in meliorem partem interpretari; sed satis est, quocunq; demum modo, exortam animi dubitationem ita compescere, vt animus æque ac antea paratus & recte dispositus sit, ad bonam de proximo opinionem, vbi & quando opus est, reipsa & formaliter concipiendam. Hæc est sententia Caietani, Aragonij, & sane verissima. Tum quia si nullum dubium fuisse ortum, non debuissim elicere actum eiusmodi posituum. Tum quia per se loquendo, sa-

tis est bonam de proximo existimationem nullatenus lædi; sed patet non lædi, etiam sine formali eiusmodi actu, reiiciendo videlicet & improbando dubitationem: Ergo &c.

Verum tamen est, semper debere interuenire, aliquem actum posituum, exorta dubitatione, tum intellectus, seu apprehendentis practica illa principia, quibus dubia de proximo in meliorem partem interpretari docemur, seu demum aliud quiddam cogitantis, quo dubitatio compescenda seu reiicienda iudicetur: tum voluntatis approbantis practice eiusmodi intellectus decretum, adeoque etiam aliquo modo respicientis priorem dubitationem; quia si voluntas dubitationem nulla ratione improbet, tunc animus semper manebit habitualiter, seu virtualiter in concepta dubitatione, & sic non erit promptus, vt antea, ad rectam de proximo existimationem concipiendam; sed potius ipsa dubitationis continuatione proximo iniuriam inferet, &c.

Dixi tamen per se. Quia per accidens aliquando fieri poterit, vt bona de proximo existimatio formaliter etiam elicenda sit; si nimirum aliquo dubitatio compesci non posset, aut ob aliam causam extrinsecam, vt per se manifestum est. Neque sane aliud videtur voluisse Sotus. Ex quibus

Colligitur I. S. Thomæ & Caietani sententiam esse generatim & vniuersaliter accipiendam, prætermissa illa distinctione de indicijs grauibz & leuibz; item de proximo noto & incognito. Quia tametsi aliunde in his sit discrimen, nimirum quia dubitatio ex leuibz indicijs nec concipiendam quidem vlllo modo est, nedum emendanda meliori iudicio; item quod de viro noto sapius vsus & occasio est, concipiendi bonam existimationem; adde etiam maior ratio; tamen in proposito, per se loquendo, non est aliqua differentia, vt ostendimus.

Colligitur II. Caietanum & Sotum, inter se reipsa non dissentire: aliter enim hic accepit hoc, quod est, dubia in meliorem partem interpretari negatiue, aliter ille. Hic enim pro eo accepit nude, quod est animum in æquilibrio dubitationis suspensum tenere, non concipiendo, nec vniuersaliter quidem vllam de proximo opinionem bonam; quo in dubio nec respectu noti, nec respectu ignoti sufficit, vt ex dictis patet. Ille vero pro eo, quod est, priorem opinionem bonam de proximo ita retinere, vt tamen interim casus dubius, explicito & formali iudicio, nec virtuti tribuatur, nec vitio; quod per se in omni casu sufficit, vt dictum est. Atque hæc de iudicio priuato.

